

TIJORAT BANKLARIDA BANK XARAJATLARI TARKIBINI NAZORAT QILISHDA XORIJ TAJRIBASIDAN FOYDALANISH YO'LLARI.

Bozorova Hilola Gaybullayevna

*O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi,
magistratura tinglovchisi*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada tijorat banklarida bank xarajatlari tarkibini nazorat qilishning asosiy tartibi, bank xarajatlarini nazorat qilishda xorij tajribasini o'rganish va tatbiq etish bankning samaradorligini oshirishdagi muhimligi haqida nazariy ma'lumotlar yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *bank xarajatlari, samaradorlik, barqarorlik, raqobatbardoshlik, Kaizen tamoyillari, moliyaviy nazorat.*

Tijorat banklarida bank xarajatlari tarkibi murakkab va keng qamrovli bo'lib, turli toifalarga bo'linadi. Bu xarajatlar bankning kundalik operatsiyalari va umumiy faoliyati uchun zarur bo'lgan resurslarni ta'minlash uchun sarflanadi.

Tijorat banklarida bank xarajatlarini nazorat qilish tartibi samaradorlik va barqarorlikni ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Quyida bank xarajatlarini nazorat qilishning asosiy tartibi keltirilgan:

Byudjetlashtirish: Yillik va choraklik byudjetlar tuzish, har bir bo'lim va faoliyat turiga ajratilgan mablag'larni aniqlash, xarajatlar rejasini ishlab chiqish va tasdiqlash.

Xarajatlarni kuzatish: Moliyaviy hisob-kitoblarni muntazam kuzatib borish. Har oylik va choraklik moliyaviy hisobotlarni tayyorlash. Xarajatlar ko'rsatkichlarini tahlil qilish va solishtirish.

Moliyaviy nazorat: Bankning ichki auditoriya bo'limi tomonidan muntazam audit o'tkazish. Xarajatlarni maqbullashtirish va tejamkorlik imkoniyatlarini aniqlash. Moliyaviy ko'rsatkichlarni baholash va xatoliklarni aniqlash.

Ruxsat va tasdiqlash jarayonlari: Xarajatlar uchun oldindan ruxsat olish tartibini belgilash. Xarajatlarni tasdiqlash uchun mas'uliyatli shaxslarni tayinlash. Yuqori qiymatli xarajatlar uchun qo'shimcha tekshirish va tasdiqlash jarayonlarini tashkil etish.

Xarajatlarni maqbullashtirish: Xarajatlarni kamaytirish uchun strategiyalar ishlab chiqish. Samaradorlikni oshirish va isrofgarchiliklarni oldini olish. Bajarilmagan yoki ortiqcha xarajatlarni aniqlash va bartaraf etish.

Axborot texnologiyalari va avtomatlashtirish: Moliyaviy operatsiyalarni avtomatlashtirish uchun dasturiy ta'minotlardan foydalanish. Elektron monitoring tizimlari orqali xarajatlarni kuzatish. Onlayn hisobot va tahlil tizimlarini joriy etish.

Hisobot va tahlil: Xarajatlar bo'yicha muntazam ravishda hisobotlar tayyorlash. Xarajatlarning iqtisodiy tahlilini o'tkazish va samaradorlikni baholash. Moliyaviy natijalarni taqqoslash va tahlil qilish uchun statistik usullardan foydalanish.

Xarajatlarni boshqarish bo'yicha tavsiyalar: Xarajatlarni optimallashtirish bo'yicha ekspert tavsiyalari olish. Bozor tadqiqotlari va benchmarking orqali xarajatlarni solishtirish. Xarajatlarni boshqarish strategiyasini muntazam ravishda qayta ko'rib chiqish va yangilash.

Bank xarajatlarini nazorat qilish orqali tijorat banklari o'z moliyaviy barqarorligini oshiradi va raqobatbardoshligini saqlab qoladi. Bu tartiblar orqali banklar samarali boshqaruv tizimini joriy etishi va resurslarni optimal tarzda taqsimlashi mumkin.

Bank xarajatlarini nazorat qilishda xorij tajribasini o'rganish va tatbiq etish bankning samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Quyida turli mamlakatlardagi tijorat banklarining xarajatlarni nazorat qilishda qo'llaydigan muvaffaqiyatli amaliyotlari keltirilgan:

1. **AQSh:**

○ **Texnologiya va avtomatlashtirish:** AQSh banklari moliyaviy operatsiyalarni avtomatlashtirish va AI (sun'iy intellekt) texnologiyalaridan foydalanish orqali xarajatlarni kamaytirishga e'tibor qaratadilar. Masalan, avtomatlashtirilgan mijozlarga xizmat ko'rsatish tizimlari va elektron hisob-kitob tizimlari xarajatlarni kamaytiradi va samaradorlikni oshiradi.

○ **Sourcig va tashqi xizmatlardan foydalanish:** Banklar tashqi xizmatlardan foydalanish orqali xarajatlarni kamaytiradilar, masalan, IT xizmatlarini outsourcing qilish yoki operatsion jarayonlarni uchinchi tomonlarga topshirish.

2. **Yevropa:**

○ **Xarajatlarni optimallashtirish bo'yicha loyihalar:** Yevropa banklari xarajatlarni optimallashtirish uchun loyiha asosida yondashuvni qo'llaydilar. Misol uchun, xarajatlarni qayta ko'rib chiqish va tejamkorlik strategiyalarini ishlab chiqish uchun maxsus guruhlar tashkil etiladi.

○ **Moliyaviy rejalashtirish va byudjetlashtirish:** Yevropa banklari moliyaviy rejalashtirish va byudjetlashtirish jarayonlariga katta ahamiyat beradi. Byudjetni qat'iy nazorat qilish va har bir bo'limning moliyaviy natijalarini kuzatib borish amaliyoti keng qo'llaniladi.

3. Yaponiya:

○ **Lean Banking:** Yaponiya banklari Lean Banking yondashuvidan foydalanadilar. Bu yondashuv bankning barcha jarayonlarini optimallashtirish va ortiqcha xarajatlarni bartaraf etishga qaratilgan. Har bir jarayonni samarador qilish va qiymat yaratishga e'tibor qaratiladi.

○ **Kontinual yaxshilanish:** Yaponiya banklari Kaizen tamoyillarini qo'llab-quvvatlaydi, bu esa doimiy yaxshilanish va xarajatlarni kamaytirishga yordam beradi. Har bir xodim jarayonlarni yaxshilash bo'yicha takliflar kiritishi mumkin.

4. Janubiy Koreya:

○ **Texnologik investitsiyalar:** Janubiy Koreya banklari moliyaviy texnologiyalarga (FinTech) sarmoya kiritish orqali xarajatlarni kamaytirishga qaratilgan. Mobil banking va onlayn xizmatlarni rivojlantirish orqali xarajatlarni kamaytirish va mijozlarga qulaylik yaratish maqsadida.

○ **Xarajatlarni tahlil qilish va optimallashtirish:** Banklar muntazam ravishda xarajatlarni tahlil qilish va optimallashtirish uchun ma'lumotlar tahlilidan foydalanadilar. Bu jarayon xarajatlarning har bir elementini batafsil o'rganishga va samaradorlikni oshirishga yordam beradi.

Xorij tajribasidan foydalanish orqali tijorat banklari o'z xarajatlarini samarali boshqarish va raqobatbardoshligini saqlab qolishi mumkin. Bu tajribalar bankning ichki jarayonlarini optimallashtirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va moliyaviy nazorat tizimlarini kuchaytirishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. <file:///C:/Users/user/Downloads/kontseptualnye-osnovy-issledovaniya-ekonomicheskogo-soderzhaniya-finansovoy-ustoychivosti-bankovskoy-sistemy.pdf>
2. http://www.fa.ru/org/div/uank/autorefs/Documents/2013_05/92.pdf
3. <https://www.dissercat.com/content/vnutrennii-kontrol-raskhodov-kommercheskogo-banka>
4. [file:///C:/Users/user/Downloads/kontseptualnye-osnovy-formirovaniya-effektivnogo-bankovskogo-nadzora-v-sovremennyh-usloviyah-razvitiya%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/kontseptualnye-osnovy-formirovaniya-effektivnogo-bankovskogo-nadzora-v-sovremennyh-usloviyah-razvitiya%20(1).pdf)
5. Gurrea-Martínez, A., Remolina, N. The Dark Side of Implementing Basel Capital Requirements: Theory, Evidence, and Policy, Journal of International Economic Law, 2019. – 22. – 125–152.

6. Батырева С. В. Современные надзорные и контрольные функции центральных банков: монография. М., 2011. – С. 17.
7. Тихомиров Ю. А. Публичное право. М., 1995. – С. 60.
8. Мюллер Х. Й. О банковском надзоре в странах с рыночной ориентацией / Х.Й. Мюллер // Деньги и кредит, 1990. – № 3. – С. 55.
9. Loipersberger, F. The effect of supranational banking supervision on the financial sector: Event study evidence from Europe, Journal of Banking & Finance, Vol. 91, June 2018, pp. 34–48.
10. Симановский А. Ю. Базельские принципы эффективного банковского надзора и их реализация в России / А.Ю. Симановский // Деньги и кредит, 2001. – 31 марта.
11. Трохов М.Е. Банковский надзор и контроль в стратегии развития банковского сектора : дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.10 – Финансы, денежное обращение и кредит / М., 2007. – 127 с.. – С.34.
12. Никитина Т.В. Теория и методология банковского надзора в условиях финансовой глобализации : автореф. дис. ... доктора экон. наук: 08.00.10 – Финансы, денежное обращение и кредит / СПб., 2008. – 45 с.. – С.29.